

Смерть Лоенгріна

Генріх Белль

Угору сходами ноші пішли трохи тихіше. Носії були сердиті: минула вже година, як вони заступили на чергування, а їм ще нізвідкіль не капнуло й на цигарку; один із них, крім того ж, був шофер, а носити ноші — не шоферове діло. Але в лікарні, десь, нікого не знайшлося до помочі санітарові, а не покинеш же малого лежати в машині. Вони мали спішно обернутися ще по двох пацієнтів: один дістав нагле запалення легенів, а другого в останню хвилину одчепили з зашморгу. Носії були сердиті і знову рвучко додали ходи. В коридорі світилося тьмяне світло і тхнуло, звісно, шпиталем.

— І нащо було його одчіпляти? — пробубонів один носій, той, що йшов ззаду, маючи на думці вішалника.

— Еге, нащо? — басом погодився й передній.

Кажучи так, він обернувся до товариша і знеобачки міцно вдарився об одвірок; ноші сіпнулися, і той, що там лежав, отямившись, зайшовся пронизуватим, моторошним криком. Крик той був дитячий.

— Ну-ну, буде, буде,— стрепенувся лікар, білявий молодик у студентському комірці, з нервовим обличчям. Він глянув на годинника: була вже восьма, власне, в нього давно малося бути по роботі. Вже з годину він марно чекав на доктора Ломаєра, якого, мабуть, уже десь ізлапали, тепер усякого можуть схопити, що й не схаменешся.

Молодий лікар увесь той час неважливо посіпував стетоскопа, не зводячи очей з дитини на ношах, лишень тепер погляд його впав на носіїв, що нетерпляче тупцялись біля дверей, і він спитав із серцем:

— У чім річ? Чого вам ще треба?

— Ношів,— озвався шофер.— Чи не можна б його куди перекласти? Ми мусимо мерщій їхати.

— А, так, так! Кладіть осюди,— кивнув він на шкіряну канапу.

Ввійшла нічна сестра. Лице їй було незворушне, але поважне. Вона взяла хлопчика за плечі, один носій — не шофер — підхопив його просто за ноги. Малий несамовито залементував, і лікар знову швидко зашепотів:

— Ну буде, буде, цить!

Носії ніби таки ще чогось дожидали. На роздратований лікарів погляд один носій, той, що й перше, спокійно сказав:

— Ковдру.

То, власне, була не його ковдра, її дала якась жінка на місці пригоди, бо не можна ж було без нічого везти хлопця з отакими розчавленими ногами. Одначе шофер розважив, що ковдра так чи сяк має дістатися лікарні, а в лікарні їх і своїх є, тій жінці її все одно не вернуть, а про хлопця, то вона не хлопцева,— отож він забере її тільки в лікарні, де на ковдри сутуги немає. Удома жінка якось уже її одхаючить, а за ковдру нині можна взяти добрі гроші.

Хлопець кричав без угаву.

Лікар із сестрою швидко розкутали йому ноги і хапливо подали ковдру шоферові. Вони мовчки ззиралися між собою: на хлопчика страшно було дивитись: тіло йому з-під низу геть підплило кров'ю, куці полотняні штаненята були пошматовані на гноття, і ті криваві клапті позлипалися в одну жахливу кашу. Ноги малому були босі, і він кричав безперестану, кричав до моторошного розмірено й неквапливо.

— Швидше, сестро,— прошепотів лікар,— шприца, швидше!

Сестра справлялася дуже хутко й спритно, але лікар усе-таки квапив:

— Швидше, швидше!

Губи йому одно ворушилися на нервовому обличчі. Хлопчик не вщухав ані на хвилину, та сестрі просто незмога було хутчіше наладнати шприца.

Лікар перевірів хлопчикові пульс. Його бліде лице сіпалося з утоми.

— Годі-бо,— одно шепотів він, мов непритомний,— годі тобі!

Але дитина кричала й кричала, мов її на те народжено на світ. Аж ось надбігла сестра з шприцом у руці, і лікар дуже моторно й зручно зробив ін'єкцію.

Коли він, одітхнувши, витяг голку з цупкої, наче дубленої шкіри малого, двері одчинились і до палати швидко, схвильовано ввійшла сестра-черниця; вона мала була щось сказати, та, вгляdivши лікаря коло понівеченої дитини, стулила уста, поволі, тихо приступила до канапи, лагідно кивнула головою лікареві й черговій сестрі і поклала руку на чоло хлопчикові. Малий звів очі догори й здивовано зирнув на чорну постать у себе в головах. Так, ніби то вона, діткнувшись до його голови прохолодною рукою, тамувала біль. Насправді ж то почала діяти ін'єкція. Лікар ще й досі тримав шприца — він знову глибоко одітхнув; потому запала тиша, безшелесна тиша, коли кожне могло чути власний віддих. Ніхто не озивався й словом.

Малому тепер, либонь, зовсім не боліло, він тихим і цікавим оком розглядався довкола.

— Скільки? — нишком спитався лікар у чергової сестри.

— Десять,— одмовила вона й собі нишком.

— Забагато, а проте побачимо. Чи ви нам трішечки не допоможете, сестро Ліубо?

— Авжеж,— швидко озвалася черниця, ніби нагло збуджена з глибокого сну.

Знову стало дуже тихо. Черниця придержала хлопчика за плечі, чергова сестра за ноги, і обидві заходилися стягати з нього криваве канцур'я. Тепер вони побачили, що кров спеклася з чимсь чорним. Підшви малому густо взялися чорною вугляною курявою, вугляна курява в'їлася в руки, все на ньому було кров, шмаття й та курява, масна, аж лиснюча вугляна курява.

— Ясно,— промимрив лікар,— скидав з поїзда вугілля й зірвавсь під колеса.

— Еге,— мовив нерівним голосом малий,— ясно.

Очі йому тепер були зовсім притомні й світилися якимось дивним щастям.

Ін'єкція робила чари. Черниця підкотила на хлопчикові сорочку попід саму шию. Тіло йому було невимовно, неслівськи худе, мов тіло старої гуски. Угорі понад ключицями позападали глибочені ями, виповнені густою, аж чорною тінню,—

справдешні провалля, куди ввійшла б уся біла, широка черницина рука. Тепер добре було видно й ноги, власне, те, що від них позоставалося. Вони, вгадувалось, були дуже тоненькі й стрункі.

Лікар кивнув головою до жінок:

— Либонь, чи не подвійний двосторонній злам. Треба просвічувати.

Чергова сестра обтерла ноги дитині змоченою в спирті шматкою, і вони стали ніби не такі страшні. Тільки худизна хлопчикова біла в очі. Перев'язуючи його, лікар не переставав хитати головою. Тепер його знову облягли думки про Ломаєра; мабуть, того таки злапали, і якби навіть він і не пробовкнувся, то все-таки з біса прикро знати, що його посадять за той строфантин, а ти собі тим часом гуляєш на волі. Адже прибуток нарівно б ділили. А, чортовиння, вже, либонь, пів на дев'яту, ще й надворі зробилося так лиховісно тихо, ніщо ані шерхне.

Він закінчив перев'язувати, і черниця знову спустила малому сорочку до стегон. Потім вона підійшла до шафи, взяла звідтіля білу ковдру і прикрила нею хлопчика.

Вона знову поклала йому руку па чоло і вдалася до лікаря:

— Я, власне, прийшла заради маленької Шранц, пане докторе, тільки не хотіла турбувати вас, поки ви клопоталися коло хлопчика.

Лікар покинув витирати руки, обличчя йому перекривилося, і сигарета, приліплена на спідній губі, затремтіла.

— А що з маленькою Шранц? — поспитав він.

— Ох, серденьточко їй не хоче, ну ніяк не хоче битися, чи це вже й не кінець.

Лікар вийняв з рота сигарету й почепив рушника на цвяшок над зливальницею.

— От чорт! — безпорадно мовив він. — Що ж я маю робити, не сила моя тут нічого вдіяти!

Черниця все тримала руку дитині на чолі. Чергова сестра спускала криваві клапті у відро, що його нікельована накривка відкидала на стіну тремтливі зайчики.

Лікар замислено втупився в підлогу, потім рвучко скинув голову догори, ще раз позирнув на малого й метнувся до дверей.

— Мушу поглянути, що їй такого.

— Мене вам не треба? — навздогінці йому спиталася чергова сестра; він озирнувся вже з-за порога:

— Ні, залишайтеся тут, налагодьте малого до рентгену і, може, заведіть історію хвороби.

Хлопчик тепер зовсім ущух. Чергова сестра й собі приступила до канапи.

— Чи твоя мати зна, що тобі сталося? — спитала черниця.

— Мати померла.

За батька черниця вже не насміла спитати.

— Кого звістити?

— Старшого брата, тільки його ще немає вдома, а дітлахам би треба переказати, вони тепер там самі.

— Яким дітлахам?

— Гансові й Адольфові, вони дожидають, коли я прийду й дам їм попоїсти.

— А де працює старший брат?

Хлопчик мовчав, і черниця більш про це не питалась.

— Будете писати?

Сестра кивнула головою й рушила до маленького білого столика, заставленого ліками й пробірками. Вона присунула до себе чорнильницю, вмочила перо й розрівняла лівою рукою білий аркуш.

— Як твоє прізвище? — спиталася хлопчика черниця.

— Бекер.

— Якої ти віри?

— Ніякої. Я не хрещений.

Черниця здригнулася, лице чергової сестри залилося таке саме незворушне.

— І коли ж ти народився?

— Тридцять третього року... десятого вересня.

— Ходиш до школи, так?

— Еге.

— А... звати як? — пошепки підказала черниці сестра.

— Еге... як тебе звати?

— Гріні.

— Як? — Жінки з усміхом презирнулися.

— Гріні,— відповів малий поволі й з серцем, як звичайно відповідають на такі питання люди, що мають незвичне імення.

— Через "і"? — спитала чергова сестра.

— Еге, через двоє "і".— І він промовив ще раз: — Гріні.

Його було звати, власне, Лоенгрін, він народився тридцять третього року, під той час, коли на Вагнерових роковинах у Байройті в кожній кінохроніці стали показувати Гітлерові портрети. Та мати завше звала його Гріні.

Нараз до палати вбіг лікар. Очі йому застелились туманом з надмірної втоми, і на обличчя, молоде, але вже пописане зморшками, впали пасма білявого тонкого чуба.

— Ідіть мерщій, обидві, мерщій, чи не зарадить ще одне переливання крові.

Черниця повела очима на малого.

— Так, так! — скрикнув лікар.— На хвилину його цілком можна лишити самого.

Чергова сестра була вже біля дверей.

— Ти полежиш тихенько, Гріні? — мовила черниця.

— Так,— одказав хлопчик.

Але як вони вийшли, з очей йому ринули сльози. Так, наче то черницина рука в нього на чолі не давала їм политись. Він плакав не з болю, а з щастя. І все ж таки й з болю, й зі страху. Тільки як він думав про малих, то плакав з болю, тому силувався не думати про них, бо хотів плакати тільки зі щастя. Йому ще зроду не було так добре, як тепер, після ін'єкції. В середині неначе текло якесь чарівниче тепле молоко, і від нього йому ніби туманіло й разом чудово яснішало в голові, а в роті був такий гарний,

незвичайний смак, якого він зроду не відчував. Та він не міг не думати про малих. Губерт не прийде аж до завтрього до рання, батько верне за яких три тижні, а мати... Дітлахи там самі-самісінькі, і він добре знав, що вони дослуховуються, аби лишень що ступнуло чи бодай зашемерало на сходах, а там стільки того шемрання і стільки жалю дітлахам. Мала надія, що до пих зазирне пані Гросман, вона ніколи не заходила, то чого б тепер стала? Вона ж не знає, що він... що йому сталася халепа. Мабуть, Ганс утихомирюватиме Адольфа, та тільки Ганс сам такий тонкосльозий, аби що — зараз у плач. Либонь, Адольф утішатиме Ганса, та Адольфові лише п'ять, а Гансові вже вісім, мабуть-таки Ганс умовлятиме Адольфа. Але Ганс такий страшенно тонкосльозий, Адольф кріпший. А найшвидше, що вони обоє плакатимуть, бо десь на сьому їх уже зовсім не тягне бавитись, вони хочуть їсти й знають, що о пів на восьму прийде він і нагодує їх. А самі взяти собі хліба вони не насміють, ні, цього вони тепер нізащо вже не зроблять, він надто суворо наказав їм колись, як вони були разів зо два з'їли весь хліб, усю пайку на тиждень. Вони могли б узяти собі картоплі, та не здогадаються, що це їм не заказано. Хоч би ж він тоді був сказав, що картоплю можна брати! Ганс уже добре вміє зварити картоплі, але вони її не насміють узяти, він їх тоді надто суворо покарав, еге, довелося навіть аж набити, бо де ж таки бачено — поїсти геть увесь хліб, просто не знати що; але тепер він був би радий, якби був ніколи їх не бив,— вони тепер узiali б собі хліба й хоч би не сиділи голодні. А так вони оце чиплять там та його дожидають, і як тільки за дверима що шелесне, так і схоплюються, й туляться землистими личками до щілини в дверях,— він часто, ох, як часто, мабуть, тисячу разів, заставляв їх отак-о під дверима. І завше він поперед усього бачив їхні личка, осяяні втіхою. Еге, вони тішилися на його появу, навіть по тому, як він їх понабивав, вони ж бо все добре тямили. А тепер найлегший шурхіт обертатиметься для них жалем. І, мабуть, вони боятимуться. Ганс тремтить, ледве вбачить поліцая, може, вони так плакатимуть, що пані Гросман зачне лаятись, бо ввечері вона хоче мати спокій, а вони, може, заплачуть ще дужче, і тоді пані Гросман зазирне до них, побачить, що їм діється, і зглянеться на них; вона не яка вже й лиха, тая пані Гросман. Але сам до неї Ганс ніколи не піде, він її страх як боїться, він усього в світі боїться...

Аби ж вони взяли хоч картоплі!

Відколи він думав про дітей, то плакав тільки з болю. Він спробував затулити очі долонею, аби не бачити дітлахів, але хутко почув, що долоня зробилася геть мокра, і заплакав ще дужче. Він силкувався прикинути, яка вже воно година. Запевне, дев'ята, а може, й десята. Він ніколи ще не приходив додому пізніш як о пів на восьму, та на поїзді сьогодні була така сила варті і довелось добре дбати, аби не вклепатися, люксембуржці голінні стріляти, либонь, вони на війні не настрілялися, то оце тепер надолужують; але його їм не споцупити, він завше вислизав їм просто з рук. Господи, антрацит, чи ж міг він розминутися з антрацитом? Антрацит! За антрацит, і оком не моргнувши, дають звиш сімдесяти, а то й усі вісімдесят марок, як же йому було минути таку нагоду? А люксембуржці його не злапали, він давав собі раду і з росіянами, і з янкi, і з бебі, і з бельгійцями, то невже б його мали спопірвати якісь недорікуваті

люксембуржці? Він майнув повз них, вихопився на вагон, нагріб у мішок і скинув додолу, а тоді ще, й так покидав скільки встиг. А потім раптом щось: фіть! — поїзд одразу став, і він пам'ятає тільки, що йому страшенно заболіло, а далі нічого не пригадує, аж поки його збудив той самий біль, отут, в оцих дверях, і він уздрів оцей білий покій. А тоді вони зробили йому укола. Тепер він знову плакав зі щастя. Дітей більше не було. Щастя — це щось таке гарне, він ніколи ще його не знав, і воно ніби сходило слізьми; слъози ринули й ринули йому з очей, а щастя в грудях не ставало менше; блискотливий, розкішний, ворухкий клубок, чарівний клубок щастя, спливаючи слізьми, лишався все той самий.

Нараз він почув стрілянину — то били з автоматів люксембуржці, і постріли моторошним громом розтяли затишок весняного вечора, що дихав полем, димом з паровоза, вугляною курявою і трішечки — справжньою весною. Двічі гухнуло кудись у небо, поспіль зап'яте в чорно-сірі хмари, і луна, тисячократ віддавши гуки пострілів, кинула їх на нього, і в груди зашпигало неначе голками; ні, проклятуці люксембуржці його не вполюють, їм не вдасться його підстрелити! Вугілля, що він оце на нім лежить крижем, тверде й гостре,— антрацит, за нього дають вісімдесят, вважай вісімдесят марок. Може б, раз купити малим шоколаду? Ні, на шоколад йому не стане, шоколад по сорок — сорок п'ять марок, стільки вугілля він не піднесе, господи, центнер вугілля за дві плити шоколаду, а ці люксембуржці геть, собаки, показалися, знов стріляють, його босим ногам холодно й болить на гострому антрациті, ноги йому геть чорні й замашені, він відчуває. Постріли вибивають здоровенні діри в небі, та ж убити небо вони не спроможні, чи, може, люксембуржцям не штука застрілити небо?

Може, було б таки сказати сестрі, де батько і куди ходить ночами Губерт? Але ж його не питали, а як не питають, то не треба нічого казати. І в школі так учили... а хай вони западуться, ті люксембуржці... а малі... Нехай люксембуржці не стріляють, йому треба до малих... вони, десь, подуріли, геть-чисто одбилися глузду, тії люксембуржці. Ні, чорта з два, він не скаже, він не скаже медсестрі, де батько і де пропадає ночами брат, а може-таки, малі візьмуть собі хліба чи картоплі... або, може, пані Гросман запримітить, що воно щось не так, бо таки щось не так, аж чудно, але завше щось буває не так.

Директор, мабуть, сваритиметься. Від шприца зробилось так добре, спершу трішечки кольнуло, а тоді враз усього його пойняло таке щастя! Ота бліда на виду сестра набрала в шприц щастя, і він чув на власні вуха, що вона набрала забагато, забагато щастя, він не дурний. Гріні... Через двоє "і"... не, вона ж померла... не, пропала безвісти... Щастя — така гарна штука, він колись і малим купить отого щастя в шприці, купити ж бо можна все... Хліб... гори хліба...

О, бісові душі, через двоє "і", невже вони тут не знають найкращих німецьких імен?..

— Не,— скрикнув він нараз,— я не хрещений!

А може, мама ще десь жива.

Ні, її застрілили люксембуржці, ба не, росіяни... не, хтозна, може, її вбили наці,

вона їх так страшенно лаяла... не, янкі... ох, хай собі дітлахи попоїдять хліба. Попоїдять хліба...

Він би купив їм цілу гору хліба, товарний вагон, повний з горою хліба... повний з горою антрациту; і щастя в шприці.

Через двоє "і", бісові душі!

Черниця метнулася до нього, намацала пульс і з тривогою кинула очима по палаті. Господи, може, нагукати лікаря? Але ж як покинути хлопчика самого в палаті? Він-бо в гарячці, марить...

Маленька Шранц померла, переставилася на ліпший світ, богові дяка, манюне кришенятко з російським личком... Ой господи, де ж це лікар?

Вона заметушилася біля канапи.

— Не,— кричав хлопчик,— я не хрещений!

Пульс, здавалося, ось-ось зовсім замре. Чоло черниці всипав піт.

— Пане докторе,— гукнула вона,— пане докторе!

Але крізь двері, оббиті повстю, вона добре знала, не проходив жоден звук.

Дитина тепер тільки жалібно стогнала:

— Хліб... цілу гору хліба дітлахам... Шоколад... Антрацит... Люксембуржці свині, нехай не стріляють... ох, хай йому чорт, вам же можна взяти картоплі... Пані Гросман... Тату... Мамо... Губерте... Крізь щілину в дверях...

Черниця плакала з жаху, не важучись одійти від дитини; хлопчик почав кидатись, і вона міцно придержувала його за плечі. Ще й канапка така до лиха слизька. Шранц померла, її душечка вже на небі... воно ж безневинне, манісіньке янголятко, негарне янголятко з російським обличчям... але тепер вона гарна...

— Не,— кричав хлопчик, б'ючи руками,— я не хрещений!

Черниця злякано підвела очі. Вона метнулася до зливальниці, ні на мент не зводячи нажаханих очей з дитини, і, не знайшовши склянки, знову вернулася до малого й погладила його по розпашілому чолі. Потому підбігла до білого столика й схопила звідтіль пробірку. Пробірка вмить набралась повна. Господи, як мало води входить у пробірку!

— Щастя,— шепотів малий,— наберіть у шприц повно щастя, усе, скільки у вас є, і дітям теж...

Черниця врочисто, дуже поволі перехрестилася, потім вилила воду з пробірки хлопчикові на чоло й промовила крізь сльози:

— Я введу тебе в хрест...

Але дитина, нагле очутившись від холодної води, так раптово скинула голову догори, що пробірка вилетіла черниці з рук і розбилась на скалки. Хлопчик глянув на перелякану сестру з кволим усміхом і тихо вимовив:

— У хрест, еге...— і опукою впав на канапу, аж голова йому глухо гупнула об край. І тепер, коли він лежав без руху, мовби силкуючись щось схопити широко розставленими руками, лице його видавалось моторошно жовтим, худим і старим...

— Зробили рентген? — гукнув лікар, з усміхом переступаючи поріг палати поруч з

доктором Ломаєром. Черниця тільки мовчки похитала головою. Лікар поступив ближче, вхопився за стетоскопа, та зараз же знову пустив його з рук і підвів очі на Ломаєра... Той скинув капелюха. Лоєнгрін був мертвий...